

LLETRES

Quaderns literaris: Un estil de vida

Josep Maria Ripoll

Al pròleg al seu llibre més recent, *Los discursos del gusto*, escriu el professor Francisco Rico que, per a ell, la literatura té dues cares no sempre clarament complementàries: "Pues por un lado la literatura se hace exigentemente desde dentro de su propio cauce y se nutre de sí misma con voracidad, dilapidando su herencia para acrecerla, estableciendo y transgrediendo sin jamás ignorar unas determinadas reglas. Pero al mismo tiempo se abre a la realidad de fuera, se deja iluminar por la vida y la ilumina como ninguna otra arte y aun ningún otro lenguaje". Tothom qui conegui una mica l'obra d'Enrique Vila-Matas la identificarà més aviat amb la primera d'aquestes cares: la reflexió sobre la pròpia literatura travessa les seves obres més característiques, com

ara *Historia abreviada de la literatura portátil*, on diversos escriptors heterodoxos es reunien en una misteriosa associació, o *Bartleby y compañía*, on es feia un repàs als autors d'obra escassa o quasi inexistent perquè, com l'antiheroi de Herman Melville, van preferir no fer-la. Al seu últim llibre, *París no se acaba nunca*, Vila-Matas evoca el París on va viure de jove –i sembla que s'obri, doncs, a la realitat de fora–, però se centra en tot allò que hi va estar aprenent com a escriptor –i es nodreix, doncs, de la pròpia literatura. Malgrat el que pugui semblar pel títol i la portada, París no és la protagonista de l'obra, com sí que ho és, en canvi, o ho és en major grau, al seu pretès model, el cèlebre *París era una festa* d'Ernest Hemingway.

De fet, l'obsessió per Hemingway travessa de dalt a baix aquest últim llibre de Vila-Matas, de forts ressons autobiogràfics però, com tots els seus, eminentment literari. Barreja d'autobiografia, ficció i assaig, l'autor ens hi parla de l'escriptura d'una primera novel·la a les golfes que li va llogar Marguerite Duras. Podria dir-se que, més que no pas una autobiografia en sentit estricte, el llibre suposa més aviat un autoretrat de l'artista, si no adolescent, sí, com a mínim, jove, amb tota la ingenuïtat, pedanteria, autosuficiència i inseguretat que li són pròpies. L'innominat narrador i protagonista viu a costa del seu pare, se'n va a dinar o sopar amb escriptors i artistes diversos, rep misteriosos consells de la Duras, va al cinema, assisteix a festes esnobs, escriu i, sobretot, intenta construir-se una personalitat d'escriptor. La confrontació d'aquesta etapa, els anys setanta, amb el present, així com la ironia constant, donen un toc de distància al que seria sinó –i a estones, de fet, és– un simple exercici d'autocomplaença. És curiosa l'obsessió amb Hemingway –que l'autor explota amb la distància i la ironia esmentades– perquè l'escriptor americà era un exemple de vitalisme, d'aquells que, citant el professor Rico, s'obren a la realitat de fora i es deixen il·luminar per la vida –si ens

Rimbaud –al centre de la imatge, per Fantin-Latour– i Mallarmé –per Manet–, dues formes de viure la literatura i de literaturitzar la vida.

la il·lumina o no, ho deixo a criteri del lector. En canvi, els llibres de Vila-Matas es nodreixen de la pròpia literatura amb voracitat. En aquest joc entre vida i literatura hi ha un dels temes de fons de *París no se acaba nunca*: en un moment donat, Marguerite Duras li pregunta al protagonista –diguem-ne també Enrique Vila-Matas– si se sent més identificat amb Rimbaud o amb Mallarmé, i ell no sap què contestar;

però és evident que està molt més a prop de Mallarmé, l'intel·lectual que no es mou de casa i per a qui l'aventura és l'escriptura, que no de l'aventurer i vitalista –i segurament insuportable– Rimbaud, per a qui la literatura era una aventura vital més, sense més importància que d'altres.

París no se acaba nunca té també un altre tema de fons, i és el de la recerca de la maduresa per part del protagonista, com a persona, com a escriptor i com a lector. I és que, per ser un bon escriptor, cal ser un bon lector i, per això últim, una persona completa, si més no amb una cultura general prou àmplia i una certa manera d'anar pel món, que impliqui, com a mínim, un sentit crític tant enfront de la vida com de la literatura.

És, precisament, el professor Francisco Rico el qui insisteix, ni que sigui d'una manera implícita, en aquestes qüestions a *Los discursos del gusto*, subtitulat *Notas sobre clásicos y contemporáneos* i consistent en un recull d'estudis, articles, conferències i, fins i tot, cartes i poemes que ha anat escrivint dels anys vuitanta ençà, sovint encàrrecs, però tan aguts com els seus assaigs més prestigiosos. El caire miscel·lani del volum no ens ha d'enganyar: les presents reflexions són tan brillants com les que es poden trobar als millors tractats de literatura, i no pel sol fet que siguin erudites –que sovint ho són– ni, encara menys, que s'hi expliquin grans teories –que, per sort, no és el cas–, sinó perquè aclareixen aspectes fonamentals per entendre determinades obres, és a dir, perquè saben connectar amb el lector atent i disposat, simplement, a llegir bé. Hi ha en aquests textos un gust per aclarir –passatges concrets, sentit de les obres o contextos culturals– que, si no fos pel desprestigi del terme, podríem qualificar de didàctic –paraula que no hauria d'equivaldre sempre a obvi ni a infantiloide. I, sobretot, hi ha un gran respecte per al lector, que no es perd en cap moment amb divagacions ni amb pedanteries: al contrari, l'autor aconsegueix comunicar-li la sensació que l'està ajudant a llegir millor que abans. Per descomptat, el fet que es tracti de textos breus de divulgació, en algun cas pròlegs, i en la majoria articles apareguts en diaris o en revistes, hi pot tenir alguna cosa a veure; però s'endevina, sobretot, una actitud cultural i vital al darrere que connecta amb l'elogi que Rico fa del seu mestre Martí de Riquer quan el qualifica d'aficionat, és a dir, “sin las anteojeras ni los compromisos del profesional”; o amb el que li dedica a Mario Vargas Llosa quan, referint-se a *La verdad de las mentiras* –que vam defensar en aquesta mateixa secció enfront d'un llibre de Harold Bloom–, constata com, ben lluny dels crítics que no tenen en compte el lector, l'autor peruà “se enfrenta con las grandes novelas del siglo XX a pecho descubierto, con una inextinguible pasión literaria, pero sin renunciar a ninguna de sus simpatías, opiniones, creencias”. Rico fa com els seus mestres i amics: abans d'analitzar un text, l'ha deixat parlar i se l'ha escoltat, en lloc d'imposar-li cap teoria prèvia; i és llavors quan ens en descriu les claus, amb unes grans dosis de cultura humanística i, sobretot, de sentit comú que li serveixen tant per analitzar Erasme com Lope, o Juan Benet com el Javier Cercas que també vam fer sortir, al seu moment, en aquestes pàgines.

Per tot això, no és estrany que Rico demani la mateixa claredat que ell demostra: la demana als responsables de les edicions crítiques, als editors o als tipògrafs, en el convenciment que un llibre ens ha d'arribar sempre en les millors condicions possibles. No ho fa tan sols per un prurit fruit de l'erudició, sinó també, i sobretot, pel rigor que els lectors, sense que ens calgui ser especialistes, ens mereixem. En aquest aspecte, el llibre és un clam a favor de la precisió, el sentit comú i la feina ben feta per part de tots, des de l'autor fins al lector passant per aquells que ens han de fer el llibre entenedor i, en definitiva, llegible. A part d'això, *Los discursos del gusto* estableix, a la seva manera, un cert cànon literari –centrat sobretot en la literatura espanyola– d'una forma força més amena que d'altres que el fan més explícit i tancat.

Que ningú no es pensi, en tot cas, que ens trobem amb un volum espès, destinat a exhibir la saviesa de l'autor i, en definitiva, a apartar el lector de la literatura. Ben al contrari, Francisco Rico hi demostra una qualitat que els qui hem estat alumnes seus sabem que té sempre a punt, i que comparteix, amb tots els matisos que es vulgui, amb un autor tan diferent com Vila-Matas: la ironia, filla del distanciament i mare de la desmitificació. Per això, tant a *Los discursos del gusto* com a *París no se acaba nunca* cal llegir una mica entre línies: en el llibre de Rico cal adonar-se de les bromes més o menys privades, com el fet que s'hi esmentin de passada “Pedro José Gimferrer” o “Santiago Vallcorba”; en el de Vila-Matas cal adonar-se del retrat poc pietós que l'autor fa de si mateix en plena joventut i ingenuïtat, o de les paradoxes, de vegades una mica ridícules, que hi evolten el món de l'escriptor. En l'un i en l'altre, tan diferents com són, hi apareix la vella lluita entre vida i literatura, entre l'obertura a la realitat i l'autoalimentació, entre Rimbaud i Mallarmé o, si es vol, Hemingway i Vila-Matas. Fins i tot, i encara que no sigui la mateixa en els dos llibres, tant l'un com l'altre coincideixen en la defensa d'una mirada cap a la literatura que marca també la vida. Per això diu Rico: “yo creo en la posibilidad de proponer al alumno un modo de vida atractivo, y de hecho tengo la experiencia de que la mayor parte de mis alumnos (o, al menos, la parte que ha trabajado) ha partido más del deseo de imitar un modo de vida, un modo de hacer y de estar, incluso en sociedad, que de un conocimiento o un interés real –que acaban, sin embargo, adquiriendo– por lo que es el contenido propio de la filología o de la historia literaria”. Vet aquí com el gust per la literatura implica un estil de vida.

Enrique Vila-Matas, *París no se acaba nunca*. Anagrama, Barcelona, 2003.

Francisco Rico, *Los discursos del gusto. Notas sobre clásicos y contemporáneos*. Destino, Barcelona, 2003.